

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขยายพื้นที่ปลูกท้อของเกษตรกรบ้านขุนวาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการขยายพื้นที่ปลูกท้อของเกษตรกรบ้านขุนวาง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการขยายพื้นที่ปลูกท้อของเกษตรกร รวมถึงการเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจระหว่างผู้ที่ต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูกและผู้ที่ไม่ต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูกท้อ

กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคั้งนี้เป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกท้อในบ้านขุนวาง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 128 ราย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกรที่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อ จำนวน 44 ราย และกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อ จำนวน 84 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ใช้แบบสัมภาษณ์เกษตรกร สัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคล ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความถี่ เพื่ออธิบายลักษณะพื้นฐานโดยทั่วไปส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร ส่วนในการทดสอบสมมติฐานหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม ใช้ค่าทดสอบที (t-test) ซึ่งการวิเคราะห์ทางสถิติใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

ผลการศึกษาโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร

เกษตรกรผู้ปลูกท้อกลุ่มขยายพื้นที่ มีอายุเฉลี่ย 47.77 ปี ผู้นำครอบครัวเป็นผู้ชายทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาระดับ ร้อยละ 31.8 ซึ่งเท่ากับมีการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 22.7 และร้อยละ 13.6 มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และสูงกว่ามัธยมศึกษาตามลำดับ มีประสบการณ์การปลูกท้อเฉลี่ย 8.82 ปี

เกษตรกรผู้ปลูกท้อกลุ่มไม่ขยายพื้นที่ มีอายุเฉลี่ย 47.78 ปี ผู้นำครอบครัวเป็นผู้ชายทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษาระดับ ร้อยละ 39.6 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 29.8 ร้อยละ 22.6 มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และร้อยละ 10.7 มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา มีประสบการณ์การปลูกท้อเฉลี่ย 9.49 ปี

2. ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจของเกษตรกร

เกษตรกรผู้ปลูกท้อกลุ่มขยายพื้นที่ มีขนาดพื้นที่ปลูกท้อ โดยเฉลี่ย 4.07 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งร้อยละ 95.5 มีสภาพพื้นที่ปลูกเป็นพื้นที่ลาดเทไม่เกิน 30% และร้อยละ 4.5 เป็นพื้นที่ลาดเทเกิน 30% เกษตรกรมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 8.16 ไร่ต่อครัวเรือน ส่วนเกษตรกรผู้ปลูกท้อกลุ่มไม่ขยายพื้นที่ มีขนาดพื้นที่ปลูกท้อ โดยเฉลี่ย 3.30 ไร่ต่อครัวเรือน ซึ่งร้อยละ 94 มีสภาพพื้นที่ปลูกเป็นพื้นที่ลาดเทไม่เกิน 30% และร้อยละ 6 เป็นพื้นที่ลาดเทเกิน 30% เกษตรกรมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 9.2 ไร่ต่อครัวเรือน

เกษตรกรกลุ่มขยายพื้นที่ที่มีสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉลี่ย 7.09 คน มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย จำนวน 4.59 คน และมีแรงงานในสวนท้อเฉลี่ย จำนวน 4.6 คน และเกษตรกรกลุ่มไม่ขยายพื้นที่ที่มีสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉลี่ย 8.54 คน มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย จำนวน 6 คน และมีแรงงานในสวนท้อเฉลี่ย จำนวน 5.95 คน

เกษตรกรกลุ่มที่ขยายพื้นที่มีรายได้จากภาคเกษตรเฉลี่ย 57,000 บาทต่อปี รายได้จากการปลูกท้อเฉลี่ย 24,272.73 บาทต่อปี ซึ่งราคาท้อเฉลี่ย 68.33 บาทต่อกิโลกรัมในปีที่ผ่านมา รายได้จากการเกษตรอื่นเฉลี่ย 33,488.37 บาทต่อปี และเป็นรายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 79,500 บาท เกษตรกรกลุ่มไม่ขยายพื้นที่มีรายได้จากภาคเกษตรเฉลี่ย 62,285.71 บาทต่อปี รายได้จากการปลูกท้อเฉลี่ย 16,630.95 บาทต่อปี ซึ่งราคาท้อเฉลี่ย 68.33 บาทต่อกิโลกรัมในปีที่ผ่านมา รายได้จากการเกษตรอื่นเฉลี่ย 45,940.48 บาทต่อปี และเป็นรายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 60,521.74 บาท

พืชหลักของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มคือ เบญจมาศ

3. ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมของเกษตรกร

เกษตรกรทั้งสองกลุ่มเคยมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่โครงการหลวงขุนวาง เจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่(ขุนวาง) และเคยหารือกับบุคคลดังกล่าวในด้านปัญหาของการเพาะปลูกท้อ การได้รับข่าวสารของเกษตรกรที่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อ พบว่า เกษตรกรได้รับ

ข่าวสารจากผู้ใหญ่บ้าน นานๆ ครั้งร้อยละ 4.5 ได้รับข่าวสารจากสื่อวิทยุ นานๆ ครั้งร้อยละ 95.5 เดือนละครั้งร้อยละ 4.5 ได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์ นานๆ ครั้งร้อยละ 95.5 เดือนละครั้งร้อยละ 4.5 ได้รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์นานๆ ครั้งร้อยละ 22.7 เกษตรกรกลุ่มที่ไม่ขยายพื้นที่ที่ได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมฯ นานๆ ครั้งร้อยละ 6 จากสื่อวิทยุ นานๆ ครั้งร้อยละ 97.6 เดือนละครั้งร้อยละ 1.2 ได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์ นานๆ ครั้งร้อยละ 2.4 ได้รับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ นานๆ ครั้งร้อยละ 21.4

4. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการขยายพื้นที่และไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อ

จากการวิเคราะห์ทางสถิติ สรุปการวิจัยได้ดังนี้ คือ ไม่มีปัจจัยตัวใดที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการขยายพื้นที่ปลูกท้อ แต่ปัจจัยด้านการได้รับข่าวสารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการตัดสินใจในการไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อของเกษตรกร คือเกษตรกรได้รับข่าวสารเกษตรกรมากยิ่งขึ้นทำให้เกษตรกรตัดสินใจจะไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อ

การเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรระหว่างผู้ที่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกและผู้ที่ไม่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อของเกษตรกรบ้านขุนวาง อำเภอแม่วง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ความพอเพียงของเงินลงทุนที่มีอยู่ ความรู้เกี่ยวกับการปลูกท้อ ประสบการณ์ในการปลูกท้อ เจ้าหน้าที่สนับสนุน รายได้จากท้อ ราคาท้อ มีแหล่งสินเชื่อ แรงงานในครัวเรือน ความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ถือครอง ความเหมาะสมของสภาพอากาศ และต้นทุนการผลิต

5. ประเด็นปัญหาที่มีผลต่อการตัดสินใจในการขยายพื้นที่และไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อ

จากการวิเคราะห์ทางสถิติ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้คือ ในเกษตรกรที่ขยายพื้นที่ปลูกท้อนั้น ประเด็นความยุ่งยากในการดูแลรักษาทำให้เกษตรกรตัดสินใจในระดับปานกลาง และประเด็นด้านต้นทุนการผลิต เป็นเหตุผลที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจในระดับมากในการขยายพื้นที่ปลูกท้อ

ส่วนเกษตรกรที่ไม่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อนั้น ประเด็นความพอเพียงของเงินลงทุนที่มีอยู่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจในระดับปานกลาง และประเด็นด้านความยุ่งยากในการดูแลรักษา เป็นเหตุผลที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจในระดับมากที่ไม่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อ

6. ปัญหาและอุปสรรคต่อการขยายพื้นที่ปลูก และแนวทางแก้ไข

ความสำคัญของปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรที่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อ

1. ไม่มีที่ดินเพียงพอที่จะขยาย(ไม่มีสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน) มีค่าเฉลี่ย 2.41 สำคัญมาก
2. ราคาท้อไม่แน่นอน มีค่าเฉลี่ย 2.39 สำคัญมาก
3. ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีค่าเฉลี่ย 2.30 สำคัญระดับปานกลาง
4. ไม่มีความรู้และประสบการณ์ มีค่าเฉลี่ย 2.27 สำคัญระดับปานกลาง
5. ไม่มีเงินลงทุน มีค่าเฉลี่ย 2.20 สำคัญระดับปานกลาง
6. พอใจกับพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกอยู่แล้ว มีค่าเฉลี่ย 2.20 สำคัญระดับปานกลาง
7. ขาดแรงงาน มีค่าเฉลี่ย 1.95 สำคัญระดับปานกลาง
8. สภาพดินและอากาศไม่เหมาะสมต่อการขยายพื้นที่เพาะปลูก มีค่าเฉลี่ย 1.86 สำคัญระดับปานกลาง
9. ความลาดเอียงของพื้นที่ มีค่าเฉลี่ย 1.61 ไม่สำคัญ
10. เกษตรกรไม่มีปัญหาโรคและแมลง

ความสำคัญของปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรที่ไม่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกท้อ

1. สภาพดินและอากาศไม่เหมาะสมต่อการขยายพื้นที่เพาะปลูก มีค่าเฉลี่ย 2.56 สำคัญมาก
2. ไม่มีที่ดินเพียงพอที่จะขยาย(ไม่มีสิทธิ์ในการครอบครองที่ดิน) มีค่าเฉลี่ย 2.38 สำคัญมาก
3. ราคาท้อไม่แน่นอน มีค่าเฉลี่ย 2.35 สำคัญมาก
4. ไม่มีเงินลงทุน มีค่าเฉลี่ย 2.20 สำคัญระดับปานกลาง
5. ขาดแรงงาน มีค่าเฉลี่ย 2.0 สำคัญระดับปานกลาง
6. ความลาดเอียงของพื้นที่ มีค่าเฉลี่ย 1.76 สำคัญระดับปานกลาง
7. พอใจกับพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกอยู่แล้ว มีค่าเฉลี่ย 1.71 สำคัญระดับปานกลาง
8. ไม่มีความรู้และประสบการณ์ มีค่าเฉลี่ย 1.69 สำคัญระดับปานกลาง
9. ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีค่าเฉลี่ย 1.67 สำคัญระดับปานกลาง
10. เกษตรกรไม่มีปัญหาโรคและแมลง

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อของเกษตรกร

ปัจจัยด้านการได้รับข่าวสาร

มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการตัดสินใจไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อ เนื่องจากเกษตรกรที่ได้รับข่าวนั้น ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านต่างๆ ปัญหาและอุปสรรค เกี่ยวกับการปลูกท้อทำให้เกษตรกรคำนึงถึงความคุ้มค่าต่อการผลิต ความเสี่ยงต่อการลงทุน ความพอเพียงของเงินทุนที่มีอยู่ รวมถึงความยุ่งยากในการดูแลรักษา ซึ่งเกี่ยวกับการตัดสินใจของเกษตรกร สอดคล้องกับศิริพร (2540) กล่าวว่า การตัดสินใจหรือการวินิจฉัยสั่งการ หมายถึง การเลือกปฏิบัติหรือคვენการปฏิบัติ หรือการเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดทางใดทางหนึ่ง จากทางเลือกหลายๆ ทาง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการหรือการวินิจฉัยสั่งการ คือ การชั่งใจ ไตร่ตรองและตัดสินใจเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดทางใดทางหนึ่งจากหลายๆ ทางเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ เช่นเดียวกับบรรยงค์ (2548) กล่าวว่า การวินิจฉัยสั่งการหรือการตัดสินใจ หมายถึง การที่ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาพิจารณาตัดสินใจและสั่งการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การวินิจฉัยสั่งการ หรือการตัดสินใจเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เพราะการวินิจฉัยสั่งการจะเป็นการเลือกทางเลือก ดำเนินการที่ดีที่สุดในบรรดาทางเลือกหลายๆ ทาง สอดคล้องกับสมคิด (2548) กล่าวว่า การตัดสินใจ หมายถึง การตัดสินใจเลือก ทางปฏิบัติซึ่งมีหลายทางเป็นแนวปฏิบัติ ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ การตัดสินใจนี้อาจเป็นการตัดสินใจ ที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งหลายอย่าง เพื่อความสำเร็จตรงตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ในทางปฏิบัติการตัดสินใจมักเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน และมีวิธีการแก้ปัญหาให้วินิจฉัย มากกว่าหนึ่งทางเสมอ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้วินิจฉัยปัญหาว่าจะเลือกสั่งการปฏิบัติ โดยวิธีใด จึงจะบรรลุเป้าหมายอย่างดีที่สุดและบังเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่องค์กรนั้น

ซึ่งสอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ทำให้เกษตรกรไม่ขยายพื้นที่เพาะปลูก คือ 1.ความพอเพียงของเงินทุน 2.ความยุ่งยากในการดูแลรักษา

1.ความพอเพียงของเงินทุนที่มีอยู่

จากการศึกษา พบว่า การตัดสินใจไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อของเกษตรกร เหตุผลที่มีระดับการตัดสินใจปานกลาง คือ ความพอเพียงของเงินทุนที่มีอยู่ ถ้าเงินทุนที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการลงทุน ทางออกของการเพิ่มเงินทุนอาจมีหลายวิธี เช่น การกู้เงินมาลงทุน เป็นต้น หรือการลด

ค่าใช้จ่ายการลงทุนก็เป็นอีกทางหนึ่งที่เกษตรกร ถ้าเกษตรกรยังไม่พร้อมที่จะลงทุน การตัดสินใจไม่ขยายพื้นที่ของเกษตรกรจึงเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ซึ่งความพอเพียงของเงินทุนที่มีอยู่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการตัดสินใจไม่ขยายพื้นที่ สอดคล้องกับการศึกษาของ Prasasvinitchai (1993 : 2) ได้ศึกษาการตัดสินใจปลูกพืช ในเขตที่ราบลุ่มเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะตัดสินใจในการเลือกปลูกพืช อย่างมีเหตุผลทางเศรษฐกิจ ซึ่ง ธวัชชัย (2540) พบว่า ในเขตที่ราบลุ่มเชียงใหม่ มีพืชแข่งขันที่มีรายได้หลายชนิด เช่น ยาสูบ กระเทียม หอมแดง มะเขือเทศ ซึ่งล้วนเป็นพืชที่ให้รายได้สูงกว่า ถั่วเหลืองและทานตะวัน แต่พืชเหล่านี้ต้องการแรงงานและทุนสูงกว่า และมีตลาดจำกัด ทำให้ราคาแปรปรวนและมีความเสี่ยงสูง ส่วนทานตะวันก็ยังมีต้นทุนการผลิตและมีรายได้ต่อไร่ต่ำกว่าถั่วเหลือง ดังนั้นเกษตรกรจึงเลือกปลูกถั่วเหลือง ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจไม่ขยายพื้นที่ปลูกของเกษตรกรนั้น เพราะเกษตรกรมุ่งลงทุนในพืชหลักที่ให้รายได้ดี คือ เบญจมาศ เงินทุนที่จะมาขยายพื้นที่ปลูกก็จึงไม่เพียงพอ

2.ความยุ่งยากในการดูแลรักษา

จากการศึกษา พบว่า การตัดสินใจไม่ขยายพื้นที่ปลูกของเกษตรกร เหตุผลที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจในระดับมากที่ไม่ต้องการขยายพื้นที่ปลูกคือ ความยุ่งยากในการดูแลรักษา กล่าวได้ว่าในการดูแลรักษานั้นจะมีข้อจำกัดในเรื่องของพื้นที่ ถ้าพื้นที่การเพาะปลูกมีไม่มาก การดูแลก็จะไม่ยุ่งยากมากนัก แต่ถ้ามีขนาดพื้นที่เพิ่มขึ้น การดูแลก็จะยากขึ้นไปด้วย Mukhoti (1960) อ้างโดย Sutasupa (1977 : 26) พบว่า ลักษณะการยอมรับในการปลูกพืชแบบประณีตของเกษตรกรจะลดลงตามการเพิ่มของขนาดฟาร์ม การใช้ที่ดินแบบประณีตมีความสัมพันธ์กับขนาดของฟาร์ม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทางลบ เช่นเดียวกับ Sutasupa (1977) อ้างโดย ธวัชชัย (2540 : 17) พบว่า เกษตรกรที่ยอมรับการปลูกพืชแบบประณีต จะมีขนาดฟาร์มเล็กกว่าเกษตรกรที่ไม่ยอมรับการปลูกพืชแบบประณีต

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้

จากปัญหาการผลิตที่ ยังมีการผลิตยังไม่มาก และยังไม่มีการส่งเสริมอย่างแพร่หลายในพื้นที่ที่สามารถปลูกได้ ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของปัญหาจึงได้ศึกษาถึงปัจจัยที่คาดว่าจะมีผลต่อ

การตัดสินใจขยายและไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อ และคาดว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษา จะเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการปลูกท้อ ซึ่งจะทำให้ผลผลิตท้อในประเทศเพิ่มขึ้น จากการศึกษาพบว่ามีตัวแปรเพียง 1 ตัวที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการไม่ขยายพื้นที่ปลูกท้อ ได้แก่ การได้รับข่าวสาร ทำให้เกษตรกรคำนึงถึงกระบวนการผลิตด้านต่างๆ รวมถึงการลงทุน ความพอเพียงของเงินทุน ดังนั้นจึงควรนำเสนอข่าวสารให้กับเกษตรกรดังนี้

1. วิเคราะห์ความยุ่งยากในการดูแลรักษา ท้อยังเป็นผลไม้ที่มีความต้องการในท้องตลาด มีราคา รสชาติดี มีประโยชน์ต่อร่างกาย เป็นสมุนไพรบำรุงร่างกายอย่างหนึ่ง ชาวจีนถือว่าเป็นไม้มงคล และยังมี การส่งเสริมในการขยายพื้นที่ปลูกจากมูลนิธิโครงการหลวง แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการส่งเสริมให้เฉพาะเกษตรกรในเครือข่ายเท่านั้น ดังนั้น จึงควรส่งเสริมด้านต่างๆ ให้เกษตรกรรายอื่นๆ เช่น ด้านความรู้ การดูแล การจัดการต่างๆ รวมถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ได้คุณภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้กับเกษตรกรรายอื่นด้วย

2. วิเคราะห์เงินลงทุนในการผลิตท้อ เนื่องจากท้อเป็นไม้ผล การให้ผลผลิตจึงต้องใช้เวลา ก่อนที่ท้อจะเริ่มให้ผลผลิต ก็ใช้เวลาพอสมควร ระหว่างนั้นเกษตรกรต้องหารายได้อื่นๆ และปัญหาเรื่องแรงงาน ถ้าในครอบครัวที่มีสมาชิกที่สามารถช่วยงานในสวนท้อได้ ก็จะช่วยลดต้นทุนของเกษตรกรได้อย่างมาก แต่ที่สำคัญคือ การถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตให้กับเกษตรกร เพื่อลดต้นทุนการผลิต การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมด้านต่าง และแหล่งเงินทุนเพื่อการลงทุนต่างๆ ควรได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง

5.4 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเฉพาะบางส่วนของพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่ คือ บ้านขุนวาง อำเภอแม่วาง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญในจังหวัดเชียงใหม่ จึงขอเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรศึกษาฐานข้อมูลของท้อในพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ เพิ่มขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำไปส่งเสริมต่อไป

2. ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพและผลผลิตของท้อเพื่อให้ได้ท้อที่มีคุณภาพตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ

3. ควรศึกษาบทบาทเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการปลูกท้อ

4. การศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางการศึกษาพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ได้